

Més reflexions sobre el nou Museu a Can Mario

Josep Espadale i Àngela Martí

Aquest escrit sorgeix, des del posicionament personal dels que el signem, com a resposta al que va publicar la RdP en el número 191, signat pel Sr. Joan Badia.

Estem d'acord en part del seu contingut, amb la necessitat de reivindicar la història del museu des dels seus orígens, del paper dels seus fundadors, i també en el fet de *...mantenir (...) una secció o potser un annex dedicat a explicar el poblament del terme de Palafrugell, amb el fons d'arqueologia (Sant Sebastià, Llafranc, troballes submarines, etc.) fins a les èpoques medievals i moderna. (...) podria ser molt interessant i divertit de crear una secció del Museu del Suro a un altre indret del municipi.*

Defensem la gestió tècnica que s'ha portat del jaciment de Sant Sebastià ja des de més d'una dècada. Costa molts esforços fer cristal·litzar els projectes, tant aconseguir el finançament necessari com obtenir un producte de qualitat i això fa que les coses no siguin mai tan ràpides com voldríem, però no vol dir que s'oblidin. En la programació del museu hem tractat l'arqueologia, hem fet exposicions i cicles de conferències i hem gestionat els contactes amb l'Institut de Patrimoni de la Universitat de Girona en els dotze anys d'excavacions continuades a Sant Sebastià. El jaciment s'ha convertit en un dels poblats ibèrics costaners més ben estudiats de Catalunya gràcies al conveni que va signar l'Ajuntament de Palafrugell amb la UdG. Les col·leccions, lògicament, després de tants anys d'excavacions s'han incrementat i qualificat, ja no es tracta només dels objectes que cita el Sr. Badia. Quan aquest article s'hagi imprès i l'estiguen llegint ja s'haurà inaugurat l'adequació del jaciment per a la seva visita, on podreu veure el resultat de tots aquests anys de treball i on no s'ha obviat la recerca dels primers investigadors. També s'ha restaurat i obert al públic, d'una forma arquitectònicament respectuosa, la torre de guaita de Sant Sebastià on es continua treballant en el projecte.

El Sr. Joan Badia es refereix a *...troballes (arqueològiques) anteriors que voldria pensar que encara són a Palafrugell, ben guardades.* La legalitat vigent, així com els codis de deontologia professional i institucional, adoptats explícitament pel Patronat del museu l'any 1988 i ratificats l'any 2008, no permetrien una altra cosa. Tothom hi pot accedir quan ho cregui convenient.

Però el comentari del Sr. Badia que ens ha decidit a escriure aquest article és el següent: *Per acabar, voldria comentar un fet que m'ha sorprès en referència al futur emplaçament del Museu del Suro. Una sorpresa que –els ho puc assegurar– és compartida per alguns entesos en la matèria. Em sembla d'una incoherència absoluta que un museu dedicat a una activitat industrial no s'instal·li a les naus industrials de l'antiga factoria surera. Era el seu lloc ideal, no cal insistir-hi gens. En canvi, aquestes naus avui són la seu d'una fundació privada dedicada a les arts plàstiques, que estaria molt més ben situada als edificis de la mateixa fàbrica que foren residència, direcció i despatxos. Però aquests són els edificis que es volen dedicar al Museu. En fi, aquest és un poble desconcertant.* No podem estar d'acord en que titlli la nova ubicació del Museu del Suro a Can Mario *d'incoherència absoluta* perquè pensem que és una decisió bona i suportada sobre criteris racionals i objectius. Intentarem explicar-nos.

Els condicionants del procés de planejament de Can Mario

Ja en els primers moments del planejament de la finca central de Can Mario a les naus que ara ocupa la Fundació Vila Casas s'hi preveia un edifici residencial plurifamiliar a

la banda del carrer de Begur i cases unifamiliars parellades al carrer Garriga, a banda de l'enderrocament de Cal Ganxó. Des del museu, el mateix any 1991, quan aparegueren els primers documents de planejament de l'espai, que ja preveien la cessió al municipi de les naus de la façana de Can Mario, varem redactar un informe de possibles reubicacions del museu dins el conjunt. Exposàrem que una possible bona ubicació eren les naus en forma de L actualment ocupades per la Fundació. La nostra idea era intentar protegir per sobre de tot un edifici, que creïem patrimonial, en risc, fins i tot per sobre del convenciment personal (que ja teníem aleshores) de que la millor ubicació pel Museu del Suro era l'actual. No ho vàrem aconseguir perquè l'Ajuntament d'aleshores no va considerar prioritària la seva compra. Més enllà de la seva proposta cultural que obre al públic unes col·leccions i un edifici privat, des del museu no agraiem mai prou el fet que Vila Casas contribuís a la conservació d'un edifici importantíssim en ell mateix i per l'entorn del dipòsit d'aigua, al que, quan el va adquirir, ja l'hi havien tret les teules, enderrocat els forns i la xemeneia i desmuntat aquella magnífica i històrica escala central.

La Comissió de Patrimoni entre d'altres qüestions importants no va permetre l'enderrocament de Cal Ganxó i, finalment l'any 2000, amb la declaració de la torre-dipòsit com Bé Cultural d'Interès Nacional, una iniciativa popular, es protegí el que quedava de l'entorn.

Analitzant a posteriori com han quedat repartides les propietats i sobreposant-hi el plànol de l'antiga fàbrica ens adonem que es podria haver conservat sense problemes molt patrimoni arquitectònic ara enderrocat. I que en comptes d'estar en un projecte de *rehabilitació i construcció* de Can Mario per ubicar-hi el museu, segurament ara estaríem parlant únicament d'un projecte de *rehabilitació*. Al marge de les voluntats polítiques, que al final resultaren les determinants, tampoc va ser de molta ajuda el Pla Especial de Protecció i Intervenció en el Patrimoni, aprovat definitivament l'any 1991, absolutament novèdós, interessant i modèlic en molts aspectes, però que a l'espai de Can Mario li va faltar la concreció adequada que hagués posat en valor molts dels elements del conjunt. És van perdre les oficines antigues en forma d'U adosats a les naus principals

Edifici dels forns i xemeneia de l'edifici de l'actual Fundació Vila Casas

Antic magatzem de la fàbrica, una de les primeres naus construïdes i avui desapareguda.

(els despatxos de direcció), el magnífic magatzem amb encavallades de fusta i tirants de ferro sobre pilars de 20 metres de llum (una de les parts més antigues de la fàbrica), les tres naus adossades que hi havia camí del dipòsit (antics tallers de fusteria, mecànics)... Tampoc s'hi tenien en compte els forns de la bòbila Vella, i les naus de la Bòbila Nova. El resultat va ser que

finalment es va perdre un patrimoni arquitectònic part del qual hauria estat fàcilment incorporable al projecte de nou museu. Les necessitats del museu no van condicionar el planejament, sinó que aquestes es van haver d'adaptar a un planejament preconcebut.

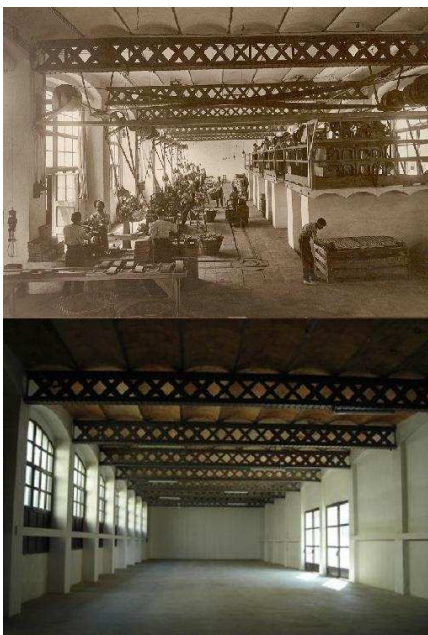
La història és la que és i estem segurs que també val la pena que s'escrigui. S'hi barrejaren el desconeixement del valor dels edificis de la fàbrica i, en general, de les oportunitats que derivaven del patrimoni industrial, insensibilitats, capacitats i discapacitats de tothom, renúncies, errors, models de ciutat confrontats, iniciatives ciutadanes que aconseguiren frenar i millorar inèrcies polítiques, especulació, etc.

Personalment hem mantingut, malgrat tot, actituds crítiques en el llarguíssim procés de planejament de Can Mario. No podia ser d'altra manera. Érem tècnics d'una institució que tenia i té per missió el treball sobre el patrimoni suer. Cal però mirar endavant, no podem recrear-nos en un passat diguem-ne "defectuós". No hi ha més remei, cal positivament sense fatalismes les grans oportunitats que sens dubte encara ofereix la part pública de Can Mario. Nosaltres ja fa temps que estem en aquesta lògica, malgrat algun inevitable moment de fugaç melancolia.

Sobre el caràcter industrial dels edificis del nou museu

Com se sap, el nou Museu del Suro, ocuparà l'edifici de Cal Ganxó (espai d'administració, conservació, centre de documentació i enoteca), les dues naus del Carrer de Pi i Margall (dedicades a l'exposició permanent, exposicions temporals, tallers, auditori, etc.) i es crea un mòdul de nova planta de recepció, amb una superfície força reduïda, que ajuda a la circulació i l'atenció als visitants i també a mantenir millor l'estructura arquitectònica de les naus industrials.

Cal Ganxó és un edifici residencial construït per Joan Reig Bonany, comerciant de taps, a partir de l'any 1887. Fou comprat per Manufactures l'any 1920, es diu que per poder accedir al pou d'aigua que tenia al pati i que encara existeix. A partir d'aquell moment és segur que perd per sempre la seva funció original de vivenda i s'hi realitzen algunes funcions industrials. Tenim documentat que a la dècada de 1930 s'hi pintaven les rajoles de suro, a partir de 1951 s'hi feien determinades parts del procés de fabricació de "cots" (així anomenats els rodets de suro aglomerat per a màquines de filar), hi havia també copiadors de plànols i servia per emmagatzemar-hi els models de fundició. Segur que l'ús industrial de l'edifici ha estat històricament limitat, fet que ha contribuït a conservar l'estructura original de l'edifici. La perillositat d'algunes parts de Cal Ganxó en els darrers anys de funcionament de la fàbrica en va fer una construcció marginal, dedicada en el millor dels casos a traster. És una vivenda burgesa vinculada des de l'origen al suro. S'ha usat industrialment i ha estat vinculada a la fàbrica durant més de 70 anys. Per les necessitats del Museu, estroncades altres opcions pels enderrocs durant el procés de planejament, va ser una bona opció per encaixar l'administració i el centre de documentació en un edifici patrimonial, mantenint les naus com la part pública principal i facilitant una circulació diferenciada.

Nau sud

I les naus? La part més gran (gairebé dues terceres

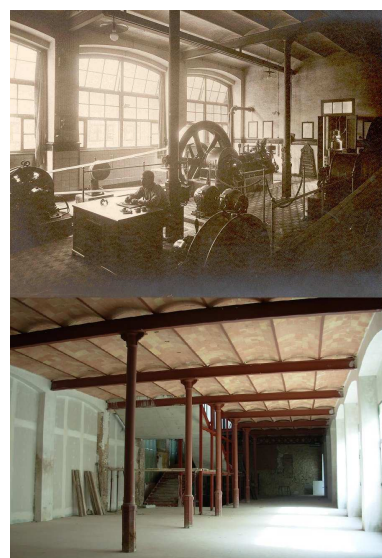

parts) i més pública del projecte ... Qui ha dit que no eren naus industrials? Hi ha un fet que pot incitar a la confusió. La memòria de la majoria de persones vives no abasta la llarga història de la fàbrica, amb molts espais amb funcions canviants per adaptar-se a les necessitats productives de cada moment.

Inicialment les naus tenien una sola planta, l'any 1903 es fa un projecte per afegir-hi un pis i els espais es descriuen com quadres a la planta baixa i magatzems a la part superior. Ja a l'any 1906 s'hi introdueix la fabricació del paper de suro: a la part baixa de la nau sud hi havien les instal·lacions per laminar el suro i al pis superior s'hi acabaven les bobines. A la planta baixa de la nau nord s'hi produïa l'electricitat amb un motor a gas pobre Deutz, a la planta superior s'hi triava el laminat de suro per a paper.

Quan la fabricació de paper es trasllada, molts anys després, a altres indrets, els pisos superiors de les naus esdevingueren enormes seccions de triar taps, taps de formes especials i de fer capnets. En altres paraules, si per industrial entenem exclusivament transformació directa del suro, aquestes naus foren industrials, tant com les que ocupa actualment la Fundació Vila Casas.

Però... les fa menys industrials el fet que, en un moment donat d'una història dilatadíssima, una de les plantes d'una de les naus es transformés en oficines? Una vegada tancada la fàbrica de Palamós (ja estem parlant de la dècada dels setanta), la direcció hagué de reubicar molt de personal dedicat a vendes, embarcaments, etc... Per això compartimentaren més la planta baixa de la nau nord, baixant sostres, creant despaxos individuals... cosa que amagà l'arquitectura original (que ara s'ha posat en valor amb la rehabilitació). Però, ben mirat, no creiem que l'activitat administrativa, la feina de desenes d'oficinistes dedicats a la gestió de la producció, al pagament de salaris, a l'expedició del producte, a les compres i vendes, etc. Que també forma part del procés de producció, sigui menys industrial que, per exemple, perforar taps amb una barrina. És menys important per un museu que ha d'exposar el patrimoni natural, cultural i immaterial generat pel món del suro a Catalunya? Decididament, per nosaltres, no.

Nau nord

També a la dècada dels setanta, perdurant fins els primers vuitanta, a la planta baixa de la nau sud, fruit d'un pacte entre la direcció i els aleshores anomenats jurats d'empresa, s'hi instal·là un economat pels treballadors de la fàbrica, on aquests podien adquirir queviures i roba a preus pràcticament de cost. Entrem en el camp de les anomenades relacions de producció en el marc d'una gran empresa surera. No és industrial això? No és molt específic d'aquesta empresa? No enriqueix enormement, per una major diversitat, la història industrial de l'edifici?

Degut principalment a que Armstrong ja feia anys que anava deixant les produccions sureres, a cap lloc de Can Mario hi hagué la possibilitat de museïtzar un espai de producció "in situ", cosa que segur que hagués forçat altres ubicacions pel Museu.

Creiem, però, que les naus on s'ubica el museu tenen valors afegits: són naus estructuralment diferents entre elles, una té pilars de fundició i l'altra té bigues de gelosia com les de la fundació Vila Casas. Tota el conjunt, amb l'existència d'un espai obert al mig que s'incorporarà al discurs del museu, facilita la circulació... A banda, la

millor situació en l'entramat urbà pot repercutir en un major públic potencial. Igualment la façana modernista, des del nostre punt de vista, accentua i qualifica aquest caràcter industrial, d'allò que feu en el passat aquesta fàbrica excepcional, que volia recalcar la bonança i la potència de la indústria sobre la manufactura artesana, la que va ser l'empresa líder en exportació industrial espanyola en la dècada de 1920. El projecte de museu també es recolzarà en la torre-dipòsit (l'únic BCIN surer de Catalunya) i els forns de la bòbila vella, que, a més són els primers d'aglomerat negre de la península. No és tota aquesta història un passat industrial?

Per acabar

Respectant l'opinió del Sr. Badia, així com la d'altres experts als quals fa referència, molts d'altres han avalat sempre la nova ubicació del museu. Tot el projecte s'ha desenvolupat d'acord amb el Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, segurament la institució catalana que ha intervingut en més operacions que afecten al patrimoni industrial i a la seva reutilització. Però més enllà del fet de mantenir opinions diferents i dels avals amb que eventualment cadascuna compta, entenem també que qualificar l'opció que finalment s'està executant com una *absoluta incoherència*, és, com a mínim, i ho lamentem, rotundament exagerat i poc rigorós ja que obvia la pròpia història de la fàbrica i dels edificis afectats, així com dels seus valors arquitectònics, industrials i patrimonials intrínsecs, sense parlar dels enormes condicionants derivats del llarguíssim procés de planejament i de les pròpies necessitats museològiques. Nosaltres mateixos avalem com a molt bona aquesta ubicació des del començament, tot i que, en altres circumstàncies, en el mateix lloc,

podríem haver parlat només de rehabilitació, en comptes de rehabilitació i construcció. El senyor Badia diu que "no cal insistir-hi", bé, nosaltres si que insistirem en defensar que el nou museu té un bon projecte en el lloc adequat.

Nau sud, pis